Lukka'dan Likya'ya

Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi

From Lukka to Lycia

The Land of Sarpedon and St. Nicholas

Editörler | Editors
Havva İşkan - Erkan Dündar

Tüpraş
Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş.

YKY
YAPI KREDİ YAYINLARI

Lukka'dan Likya'ya
Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi

From Lukka to Lycia
The Land of Sarpedon and St. Nicholas

Anadolu Uygarlıkları Serisi'nin beşinci kitabıdır.
Bu seri Tüpraş - Yapı Kredi Yayınları işbirliği ile hazırlanmıştır.
This title is the fifth book of Anatolian Civilizations Series.
A co-publication of Tüpraş - Yapı Kredi Culture, Arts and Publishing.

Yapı Kredi Yayınları - 4681
ISBN 978-975-08-3710-4

Proje Koordinasyonu Project Coordination
Şennur Şentürk, Nihat Tekdemir

Editörler Editors
Havva İşkan, Erkan Dündar

Yayına Hazırlayan Publicated By
Nihat Tekdemir

Redaksiyon Redaction
Derya Önder, Merete Çakmak

Çeviriler Translations
Fatih Mehmet Şen

Grafik Tasarım Graphic Design
Nahide Dikel

Grafik Uygulama Graphic Application
Arzu Yaraş

Düzelti Proofreading
Filiz Özkan

Baskı Print
Promat Basım Yayım San. ve Tic. A.Ş.
Orhangazi Mahallesi, 1673. Sokak, No: 34 Esenyurt / İstanbul
Sertifika No: 12039

1. baskı: İstanbul, Temmuz 2016
1st Printing: Istanbul, July 2016

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2016
Sertifika No Certificate No 12334

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.
All rights reserved.
No part of this publication may be reproduced without prior
written permission from the publisher.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Kemeraltı Caddesi Karaköy Palas No: 4 Kat: 2-3
Karaköy 34425 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://alisveris.yapikredi.com.tr

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

İçindekiler Contents

LİKYA UYGARLIĞI'NIN KEŞİF ÖYKÜSÜ
THE STORY OF THE DISCOVERY OF LYCIAN CIVILISATION

MARTIN ZIMMERMANN — Likya Uygarlığı'nın Keşfi
The Discovery of Lycian Civilisation • **4**

MASAL VE GERÇEK = MİTOS VE TARİH
LEGEND AND REALITY = MYTHS AND HISTORY

SOPHIA BÖNISCH-MEYER — Mitoslarda Likya ve Likyalılar
Lycia and Lycians in Myths • **12**

RALF BECKS — Tarih Öncesinde Likya
The Prehistory of Lycia • **26**

FRANK KOLB — Beylikler Dönemi'nde Likya (MÖ 550-360)
Lycia During the Dynastic Period (ca. 550-360 BC) • **36**

CHRISTOF SCHULER — Hellenistik Dönem'de Likya ve Likya Birliği (MÖ 4. - 1. yüzyıl)
Lycia and the Lycian League in the Hellenistic Period (4th – 1st century BC) • **46**

BÜLENT İPLİKÇİOĞLU — Bir Roma Eyaleti Olarak Likya
Lycia as a Roman Province • **60**

KLAUS ZIMMERMANN — Osmanlı Fethine Kadar Doğu Roma ve Bizans Dönemi'nde Likya
Lycia in the East Roman and Byzantine Period Up to the Ottoman Conquest • **68**

HALKLAR, YAZI, DİL
PEOPLES, SCRIPT, LANGUAGE

MAX GANDER — Antik Yakındoğu Kaynaklarında Lukka, Likyalılar ve Trmmili
Lukka, Lycians, Trmmili in Ancient Near Eastern Sources • **80**

DIETHER SCHÜRR — Likyalıların Komşuları: Solymler, Rodoslular, Milyaslılar, Kabalialılar ve Karialılar
Neighbours of the Lycians: Solymoi, Rhodians, Milyai, Kabaleis and Carians • **100**

RECAİ TEKOĞLU — Likya Dili ve Yazısı
Lycian Language and Script • **110**

NOVELLA VISMARA — Likya Sikkeleri
Lycian Coins • **122**

KENTLER
CITIES

HARTMUT BLUM — Likya'nın Tarihi Coğrafyası
Historical Geography of Lycia • **136**

HAVVA İŞKAN — Likya Birliği ve Eyaleti Başkenti: Patara
Capital of Lycian League and Province: Patara • **142**

FAHRİ IŞIK
Beylikler Dönemi'nin Likya Egemeni: Ksanthos
The City Ruling Lycia in the Dynastic Period: Xanthos • **166**

SEMA ATİK-KORKMAZ
Ana Tanrıçanın Kutsal Alanı: Letoon
Sanctuary of Mother Goddess: Letoon • **186**

FAHRİ IŞIK
"Lukka Ülkesi"nin Güçlü Kenti: Tlos
The Powerful City of the "Land of Lukka": Tlos • **206**

NEVZAT ÇEVİK
"Mür Soluyan Kent": Myra
"The City Breathing Myrrh": Myra • **224**

SEMA DOĞAN
Likya'da Bir Hac Merkezi: Myra Aziz Nikolaos Kilisesi
A Pilgrimage Site in Lycia: The Church of St. Nicholas in Myra • **238**

MARTIN SEYER
Kral Perikle'nin Şehri: Limyra
The City of King Pericle: Limyra • **260**

B. YELDA OLCAY UÇKAN
GÖKÇEN KURTULUŞ ÖZTAŞKIN
Ateş ve Suyla Kutsanan Kent: Olympos
Olympos: The City Sanctified with Water and Fire • **274**

İSA KIZGUT
Hayırsever Opramoas'ın Kenti: Rhodiapolis
The City of Opramoas the Benefactor: Rhodiapolis • **288**

MURAT ARSLAN
NİHAL TÜNER ÖNEN
Phaselis
Phaselis • **300**

İLKNUR ÖZGEN
ELIZABETH BAUGHAN
Hacımusalar Höyük / Choma Erken Tunç Devri'nden
Bizans Dönemi'ne Kuzey Likya'da Bölgesel Bir Merkez
Hacımusalar Höyük / Choma A Regional Center in
Northern Lycia, from the Early Bronze Age to the
Byzantine Era • **318**

WERNER TIETZ
Batı Likya: Pinara, Telmessos, Kadyanda
Western Lycia: Pinara, Telmessos, Kadyanda • **336**

MARTIN BACHMANN
Kuzey Likya: Oinoanda, Balboura, Elmalı
Northern Lycia: Oinoanda, Balboura, Elmalı • **350**

WERNER TIETZ
Orta Likya: Kyaneai, Phellos, Kekova
Central Lycia: Kyaneai, Phellos, Kekova • **362**

MEZARLAR - NEKROPOLLER
TOMBS - NECROPOLEIS

OLIVER HÜLDEN
Likya Nekropolleri ve Ölü Kültü
The Lycian Necropolis and the Cult of the Dead • **376**

S. GÖKHAN TİRYAKİ
Milyas Boyalı Mezar Odaları: Kızılbel, Müğren ve Karaburun II
The Painted Tomb Chambers of Milyas: Kızılbel,
Müğren and Karaburun II • **388**

JÜRGEN BORCHHARDT
Likya Beyleri ve Tapınak Mezarları
Lycian Dynasts and Temple Tombs • **402**

ZEYNEP KUBAN
Likya Kaya Mezarları
Lycian Rock Tombs • **410**

ELİF ÖZER
Likya Lahitleri
Lycian Sarcophagi • **422**

KÜLTÜR VE SANAT
CULTURE AND ART

FAHRİ IŞIK — Likya Uygarlığı'nın Anadolu-İon Özü Üzerine –Beylikler Dönemi Ksanthos'u Özelinde– On the Anatolian-Ionian Essence of the Lycian Civilization –In the Case of Xanthos in the Dynastic Period– • **436**

H.-HELGE NIESWANDT — Pers İmparatorluğu Dönemi'nde Likya ve Likya Sanatında Pers-Yakındoğu Unsurları Lycia in the Persian Empire and Persian-Near-Eastern Elements in Lycian Art • **460**

CHRISTINE BRUNS-ÖZGAN — Klasik Dönem Likya Yontuculuğu: Biçem ve Yorum Classical Period Lycian Sculpture: Style and Iconography • **474**

SERAP ERKOÇ — Likya'nın Roma Çağı Plastiği Lycian Sculptural Art of Roman Time • **492**

ERKAN DÜNDAR — Likya'da Seramik: Üretim ve Ticarete Genel Bir Bakış Ceramics in Lycia: An Overview on Production and Trade • **504**

ENGİN AKYÜREK — Likya'da Bizans Dönemi Mimarlığı Byzantine Architecture in Lycia • **520**

İNANÇ VE DİN
BELIEF AND RELIGION

N. EDA AKYÜREK ŞAHİN — Likya'da Tanrılar ve Kültler Gods and Cults in Lycia • **536**

MUSTAFA KOÇAK — Likya Apollonu ve Kehaneti The Lycian Apollo and Oracle • **550**

KÜRŞAT DEMİRCİ — Myra (Demre) Piskoposu Pataralı Aziz Nikolaos St. Nicholas of Patara, the Bishop of Myra (Demre) • **558**

LİKYA'YA ÖZEL
UNIQUE TO LYCIA

KORAY KONUK — Elmalı Definesi The Elmalı Hoard • **566**

FATİH ONUR — Patara Yol Anıtı 'The Monument of the Roads' At Patara • **570**

ŞEVKET AKTAŞ — Likya ve Milyas Bölgesi Ahşap (Tahıl) Ambarları Wooden Granaries in Lycia and Milyas Regions • **578**

SÜLEYMAN BULUT — Likya'da Arıcılık Beekeeping in Lycia • **584**

Likya'da Seramik: Üretim ve Ticarete Genel Bir Bakış

Ceramics in Lycia: An Overview on Production and Trade

ERKAN DÜNDAR*

Likya Bölgesi'nde bulunan seramikler üzerine yapılan araştırmaların, on beş yıl öncesine kadar oldukça sınırlı olduğu bilinmektedir. Bu süre içinde, konu hakkında yapılmış çalışmaların başında, H. Metzger (1972) tarafından Ksanthos Likya Akropolü Arkaik ve Klasik Dönem seramikleri üzerine yapılan yayın gelmektedir. Bu çalışmanın üzerinden yaklaşık kırk yıl geçmesine rağmen seramik buluntuların Likya'da halen istenilen düzeyde ele alınmaması, günümüzde yaşadığımız bilimsel sorunlara da kaynaklık etmiş gibi görünür. Bu sorunların başında, çok tartışılan Geç Tunç ve Erken Demir Çağı seramiklerinin bölgede yeterince bulunmadığı savı gelir. Ancak, 2000'li yılların başlarından itibaren özellikle Patara ve Tlos ile Letoon, Limyra ve Orta Likya'da yapılan araştırmalar, bölgedeki seramik çalışmalarına yeni bir soluk getirerek Likya tarihine önemli katkılar sağlamaya başlamıştır.

Likya'nın sarp bir coğrafyaya sahip olması, bölgenin kuzey ve güneyini kültürel olarak ikiye ayırmış gibi görünür. Toros dağlarının çizdiği bu doğal sınır, prehistorik dönemlerde bölgenin kuzeyinin genel olarak Göller Bölgesi (Hacılar, Kuruçay) ve İç Batı Anadolu (Aphrodisias, Beycesultan) ile ilişki içinde olduğunu göstermiştir. Kıyı Likya için ise verilerin şimdilik yetersiz olmasından dolayı böyle bir ilişkiden bahsetmek mümkün değildir. Erken Demir Çağı'nda bölgenin kuzeyinin Lidya seramik geleneği etkisinde kaldığı, kıyı şeridinin ise Kıbrıs, İonia ve Attika ile ilişki içinde olduğu görülür.

Dağlık Likya'da en önemli prehistorik seramik verileri; Karataş, Akçay I Höyük, Semayük, Gökpınar ve Tekke (Koca Höyük) gibi küçüklü büyüklü birçok yerleşime ev sahipliği yapan Elmalı Ovası ile Seki Yaylası, Çaltılar, Eceler (bkz. bu kitapta referanslar ile R. Becks makalesi) ve Hacımusalar Höyük (bkz. bu kitapta İ. Özgen - E. Baughan makalesi) gibi yerleşimlerden gelir. Bu yerleşimlerdeki prehistorik seramik verilerini

* Yrd. Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Avşar Yerleşkesi, TR-46100 Kahramanmaraş
dundarerkan@gmail.com

It is known that the research into the ceramics found in the Lycian Region were rather limited until fifteen years ago. The publication by H. Metzger (1972) on the Archaic and Classical Period ceramics from the Lycian Acropolis of Xanthos was the most important study on this subject. Although it has been nearly forty years since that publication, the lack of proper attention to the ceramic finds in Lycia appears to have been the source of scientific issues haunting the researchers. The chief problem among such issues is the argument that the region lacks adequate amounts of ceramic finds dating from the Late Bronze Age and Early Iron Age, which is still controversial. However, the research that has been carried out in Patara and Tlos in particular, as well as in Letoon, Limyra, and Central Lycia, since the early 2000s has brought a breath of fresh air to the ceramic studies in the region, thus making significant contributions to Lycian history.

The rugged geography of Lycia appears to have divided the region into culturally different northern and southern sections. This natural border drawn by the Taurus Mountains suggests that the northern part of the region was in close relationship with the Lake District (Hacılar, Kuruçay) and West-Central Anatolia (Aphrodisias, Beycesultan) during the prehistoric ages. As for the coastal Lycia, we cannot identify such a relationship due to insufficient data at least for now. In the Early Iron Age, the northern part of the region appears to have come under the influence of the Lydian ceramic tradition, while the coastal strip engaged in relations with Cyprus, Ionia, and Attica.

The most important prehistoric ceramic data in the mountainous part of Lycia come from major settlements like the Elmalı Plateau, which contains numerous settlements of all sizes, such as Karataş, Akçay I Höyük, Semayük, Gökpınar and Tekke (Koca Höyük), as well as the Seki Plateau, Çaltılar, Eceler (see the contribution by R. Becks with references in this book) and the Hacımusalar Höyük (see the article of İ. Özgen - E. Baughan with references in this book). The prehistoric ceramic data from these settlements can be traced without interruption from

the Neolithic Period to the end of the Middle Bronze Age (Fig. 1). The archaeological field surveys recently conducted in Çaltılar and the surrounding area have now detected the presence of ceramic finds dating from the 2nd and early 1st millennium BC, which was previously described as a "gap" (Momigliano – Aksoy 2014: 525-257).

While the mountainous part of Lycia has produced relatively sufficient amounts of prehistoric data, this does not apply to the coastal Lycia. However, the excavations and field surveys carried out in several settlements, including Dereağzı (Morganstern 1980: 211), Avşar Tepesi (Kolb 1999: 388) and Gagai (Çevik – Bulut 2008: 65) (Fig. 2), have found ceramics dating from this period, although limited in number. Besides these three settlements, the recent studies in Patara discovered, in addition to the pottery finds unearthed in the previous excavation seasons and dated to the Early Bronze II Age (EBA II) (Işık 2000: 6, fig. 5), more ceramics dated to the same period, which have provided new insight into the matter (Dündar 2015: 200). Moreover, a terracotta female figurine unearthed in the Tepecik Acropolis at Patara and dated to EBA I/II has indicated that we should reinvestigate human settlement in this period, which has been considered doubtful based on the inadequate ceramic data regarding the Prehistoric Period of coastal Lycia. The fact that no systematic prehistoric research has been carried out in coastal Lycia yet or the lack of studies in the areas suitable for prehistoric settlements in the cities already excavated, leads to the misconception that this part of the region might not have been inhabited by human populations during this period. The recent data obtained in Gagai, Avşar Tepesi, and Patara have revealed that these finds cannot be interpreted as coincidences just because they are –as yet– limited in number and they also paved the way for future studies in this regard. Apart from the limited number of prehistoric ceramics in the coastal towns of Lycia, the shipwrecks located off the Lycian coasts should not be overlooked in this context. In addition to the Uluburun and Gelidonia shipwrecks, a new shipwreck recently found off the coast of Marmaris and dated to the first half of the 2nd millennium BC (Özdaş 2014: 55) affords a significant evidential support to the presence of prehistoric ceramics and trade relations in the city. The archeological studies conducted so far have failed to uncover any ceramics in the Lycian cities similar to those found in the cargo of the before-mentioned shipwrecks, which led to the contention that there was no relationship between these shipwrecks and the Lycian cities (Kolb 2015: 392-393). However, given the seafaring practices in the ancient times, such as the availability of safe voyages only under certain weather conditions and in certain seasons (Davis 2009: 67-78 with references), the vessels obviously required some harbors on the southwestern coasts of Anatolia offering shelter in harsh weather conditions, where they could also obtain fresh water and meet other logistic needs. Such a requirement, which we know from the written sources from the 1st millennium BC (esp. see P.Cair. Zen. I 59029; P.Mich. Zenon 1.10), must have also applied to the sailors of the 2nd millennium BC.

Neolitik Dönem'den Orta Tunç Çağı'nın sonuna kadar kesintisiz bir şekilde izlemek mümkündür (Fig. 1). Son yıllarda Çaltılar ve çevresinde yapılan yüzey araştırmalarında ise, bölge için bir "boşluk" olarak nitelendirilen MÖ 2. ve erken 1. binyıla ilişkin seramik buluntuların varlığı da artık tespit edilmiştir (Momigliano – Aksoy 2014: 525-257).

Dağlık Likya'daki prehistorik seramik verilerinin görece yeterliliğine karşın kıyı Likya için aynı durum söz konusu değildir. Ancak; Dereağzı (Morganstern 1980: 211), Avşar Tepesi (Kolb 1999: 388) ve Ga-

Fig. 1:
Semayük-Karataş-Elmalı'dan ETÇ seramiği
foto Ü. Çınar, Antalya Müzesi Env. no. A. 2866

Early Bronze Age pottery in Semayük-Karatas-Elmalı
photo Ü. Çınar, Antalya Museum Inv. no. A. 2866

gai (Çevik – Bulut 2008: 65) (Fig. 2) gibi yerleşimlerde yapılan kazı ve yüzey araştırmalarında sınırlı sayıda da olsa bu döneme tarihlenen seramikler bulunmuştur. Bu üç yerleşime ek olarak; Patara'da son yıllarda yapılan çalışmalarda, önceki kazı sezonlarında bulunan ve Erken Tunç II Çağı'na (ETÇ II) tarihlenen seramiklere ek olarak (Işık 2000: 6, fig. 5), aynı döneme tarihlenen seramiklerle daha çok karşılaşılması konu hakkında yeni bilgiler sağlamıştır (Dündar 2015: 200). Bununla birlikte, 2014 yılında Patara Tepecik Akropolisi'nde bulunan ve ETÇ I/II'ye tarihlenen pişmiş toprak bir kadın figürini, kıyı Likya'daki Prehistorik Dönem seramik verilerinin az ve yetersiz kabul edilerek şüpheli görünen bu dönem iskânının tekrar irdelenmesi gerektiğini göstermiştir. Kıyı Likya'da henüz sistematik prehistorik araştırmaların yapılmamış ya da kazısı yapılan kentlerde prehistorik yerleşime uygun alanlarda çalışılmamış olması, bölgenin bu kesiminin bu dönemlerde iskân edilmemiş olabileceği yanılgısına götürmektedir. Gagai, Avşar Tepesi ve Patara'da elde edilen son veriler bu buluntuların –şimdilik– sayıca az olmasından dolayı tesadüf olarak yorumlanamayacağını gösterdiği gibi, bu konuda ileride yapılacak çalışmalara da iz vermektedir. Kıyı Likya kentlerinde bulunan sınırlı sayıdaki prehistorik seramiklerin yanı sıra; Likya kıyılarında tespit edilen batıklar da bu bağlamda göz ardı edilmemelidir. Uluburun ve Gelidonya batıklarının yanı sıra kısa bir süre önce tespit edilen ve MÖ 2. binyılın ilk yarısına tarihlendirilen Marmaris açıklarındaki batık (Özdaş 2014: 55), bölgedeki prehistorik seramiklerin varlığına ve ticari ilişkilere önemli bir destek sunmaktadır. Günümüze kadar yapılan çalışmalarda söz konusu batıkların kargosunda bulunan seramiklerin Likya kentlerinde henüz ele geçmemiş olması, bu batıklar ile Likya kentleri arasında herhangi bir ilişkinin kurulmamış olduğu düşüncesine götürmüştür (Kolb 2015: 392-393). Ancak antik dönemdeki denizcilik göz önüne alındığında –sadece belirli hava koşullarında ve mevsimlerde güvenli yolculukların yapılabilmesi gibi– (Davis 2009: 67-78 referanslar ile birlikte), özellikle Anadolu'nun güneybatı kıyılarında denizciler için su ve benzeri lojistik ihtiyaçların karşılanabileceği ve uygunsuz hava koşullarında sığınılabilecek limanlara gereksinim duyulduğu tartışılmayan bir olgudur. MÖ 1. binyıla ait yazılı kaynaklardan bildiğimiz bu ihtiyaç (özellikle bkz. P. Cair. Zen. I 59029; P. Mich. Zenon 1.10), MÖ 2. binyıl denizcileri için de geçerli olmalıdır.

Yukarıda bahsedilen üç kentten farklı olarak Likya kıyı şeridinde olmayan, ancak Dağlık ve Kıyı Likya arasında yer alan Girmeler mağarası ve Tlos kent merkezinde yapılan çalışmalar bölgedeki prehistorik seramiklere ilişkin önemli yeni kanıtlar sunmuştur. Girmeler Mağarası'nda gerçekleştirilen çalışmalar Geç Neolitik Dönem'den (MÖ 7. binyıl sonları) Erken Tunç Çağı'na kadar seramik verilerinin devamlı olduğunu (Becks – Polat-Becks 2013: 166-183), Tlos kent merkezinde, akropolis eteklerinde yapılan çalışmalar da Geç Neolitik-

Fig. 2:
Gagai'den ETÇ II'ye tarihlenen seramik
foto N. Çevik

Ceramic from Gagai dated to EBA II
photo N. Çevik

Unlike the three cities mentioned above, the studies conducted at the Girmeler Cave and the city center of Tlos, which are not located on the coast of Lycia but in the region between mountainous and coastal Lycia, have yielded some new and important evidence concerning the prehistoric ceramics in the region. The studies carried out at the Girmeler Cave demonstrated the continuity of the ceramic data from the Late Neolithic Period (late 7th millennium BC) to the Early Bronze Age (Becks – Polat-Becks 2013: 166-183), while the studies performed in the city center of Tlos, on the slopes of the Acropolis, indicated the presence of ceramics dating from the Neolithic-Early Chalcolithic Period (Korkut 2014: 636-638).

Whereas the ceramics from the Prehistoric Period were found mainly in the mountainous settlements and the coastal towns of Lycia, though limited in number, very few ceramics that can be dated to the Late Bronze Age have been discovered throughout the region. M. J. Mellink, after an interview with J. Borchhardt (Mellink 1983: 435), reported that some Mycenaean (LH III B-C) ceramics were found in Limyra, but no subsequent publication mentioned these ceramics. Acquired by the British Museum from W. M. Ramsay in 1884, a Mycenaean stirrup jar dated to LH IIIA or IIIB is stated to have been found in Telmessos, but its original findspot is still controversial (Momigliano – Aksoy 2014: 522 with references) (Fig. 3). D. French reported that a Mycenaean kylix was found in Elmalı (Beyler), located in the north of the region (French 1969: 73, n. 17, fig. 23). Besides, the recent excavations in the city center of Tlos have unearthed some Mycenaean

ceramics that can be dated to LH IIIC (Işın vd. 2015: 154, fig. 6, num. 3). In any case, the general absence of any Mycenaean pottery finds -so far- on the Lycian coast is one of the major issues that need urgent attention. In this context, another chief issue that has been overlooked or paid little attention is the relationship between the Lycian Region and the island of Rhodes in the southwest. Although Lycia generally affords little or no ceramic data from the Late Bronze Age, Rhodes exhibits an entirely opposite picture during this period. Evaluated by Ch. Mee (1982), the presence of Minoan and particularly Mycenaean pottery in Rhodes, which is located just 100 km away from Patara for instance, is quite intriguing when compared to Lycia. Here arises a most important question: If the coastal regions of Lycia had not been inhabited by the Lukka people or any other peoples in the 2nd millennium BC, then why didn't the Mycenaean civilization, known to have spread all over the Eastern Mediterranean reaching as far as Rhodes, colonize or populate the Xanthos Valley, which had well-watered agricultural lands and a climate suitable for human habitation, as well as mountains full of cedar woods, a valuable

Erken Kalkolitik Dönem seramiklerinin varlığını göstermiştir (Korkut 2014: 636-638).

Prehistorik Dönem'e tarihlenen seramiklerin dağlık ve az da olsa kıyı Likya'da bulunmasına karşın Geç Tunç Çağı'na tarihlenebilecek seramikler bölge genelinde günümüze kadar çok az ele geçmiştir. M. J. Mellink, J. Borchhardt ile yapmış olduğu görüşme sonucunda (Mellink 1983: 435) Limyra'da Myken (GH III B-C) seramiklerinin bulunduğunu rapor etse de daha sonra bu seramiklerden herhangi bir yayında bahsedilmemiştir. W. M. Ramsay tarafından 1884 yılında British Museum'a götürülen ve Telmessos'tan geldiği belirtilen GH IIIA ya da IIIB'ye tarihlenen üzengi kulplu bir Myken seramiğinin geliş yeri ise halen tartışmalıdır (Momigliano – Aksoy 2014: 522 referanslar ile birlikte) (Fig. 3). Bölgenin kuzeyinde ise Elmalı'da (Beyler) bulunan bir Myken kyliksi D. French tarafından rapor edilmiştir (French 1969: 73, dn. 17, fig. 23). Son yıllarda, Tlos kent merkezinde yapılan kazı çalışmalarında da GH IIIC dönemine tarihlenebilecek Myken seramiği ele geçmiştir (Işın vd. 2015: 154, fig.

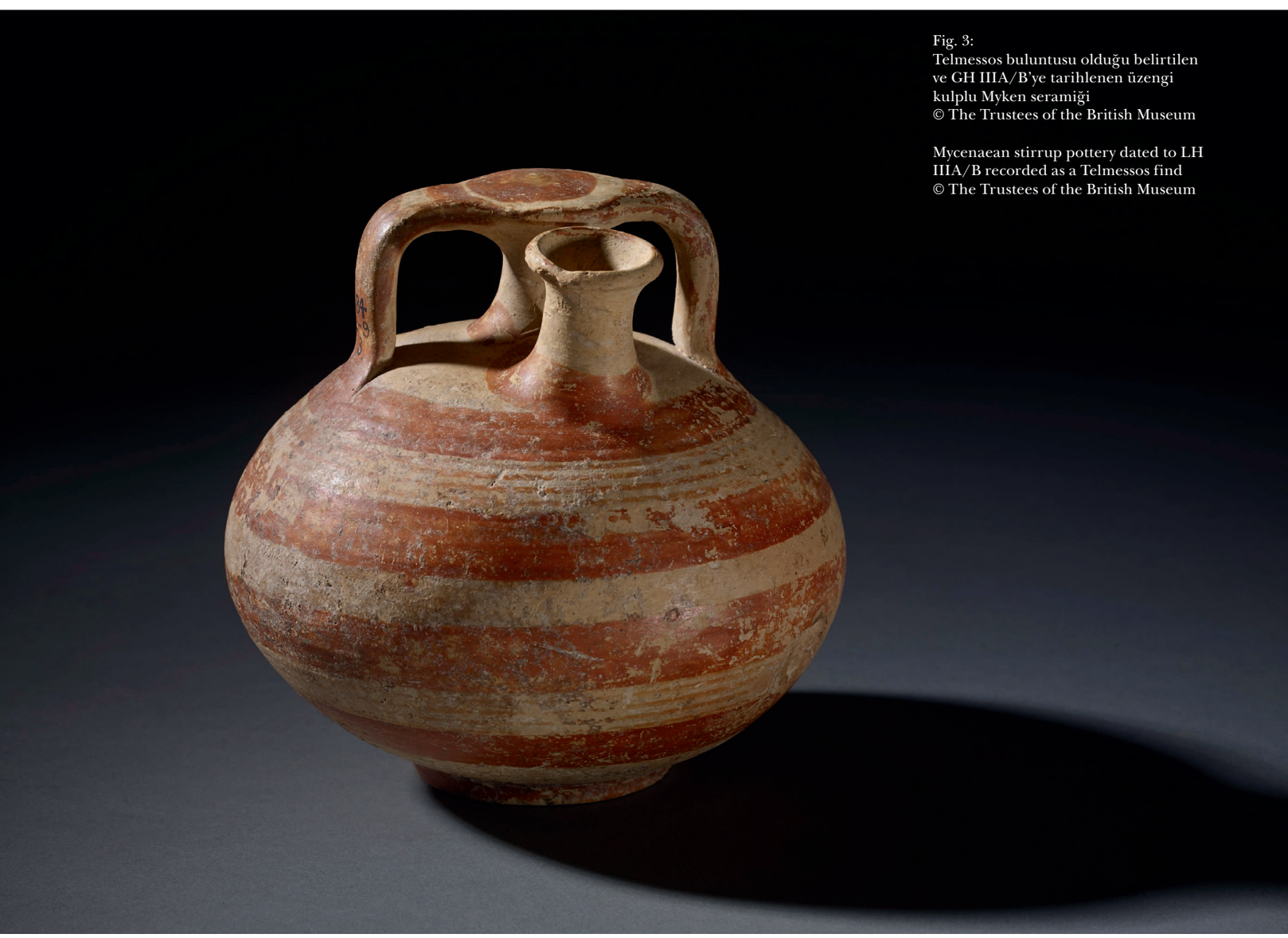

Fig. 3:
Telmessos buluntusu olduğu belirtilen ve GH IIIA/B'ye tarihlenen üzengi kulplu Myken seramiği
© The Trustees of the British Museum

Mycenaean stirrup pottery dated to LH IIIA/B recorded as a Telmessos find
© The Trustees of the British Museum

Fig. 4:
Likya genelinde Erken Demir Çağ'a tarihlendirilen en karakteristik seramik grubu: Yerel üretim olarak değerlendirilen iç içe çemberli ya da dalga çizgi bezemeli seramikler
foto E. Dündar, Patara Kazı Arşivi

The most characteristic group of pottery across Lycia dated to the Iron Age:
Ceramics decorated with concentric circles or wavy lines considered as local production
photo E. Dündar, Patara Excavation Archive

6, num. 3). Durum her ne olursa olsun, Myken seramiklerinin Likya kıyılarında – henüz– bulunmamış olması, üzerinde düşünülmesi gereken konuların başında gelir. Bu bağlamda, gözden kaçırılan ya da çok fazla üstünde durulmayan konuların başında, Likya Bölgesi'nin güneybatısındaki Rodos adası ile olan ilişkileridir. Geç Bronz Çağı'nda Likya Bölgesi'nde genel olarak seramik verilerinin yok denecek kadar az olmasına karşın, bu dönemde Rodos'ta tam tersi bir durum görülür. Ch. Mee (1982) tarafından değerlendirilen ve örneğin Patara'dan sadece 100 km uzaklıkta bulunan Rodos'taki Minos ve özellikle Myken seramiklerinin varlığı, Likya ile karşılaştırıldığında oldukça dikkat çekicidir. Buradaki en önemli sorun, Likya Bölgesi'nin kıyı kesimlerinin MÖ 2. binyılda Lukkalılar ya da herhangi bir topluluk tarafından iskân edilmediyse; sulak tarım alanlarına sahip, iklimi yaşama elverişli ve dağlarında özellikle gemi yapımında kullanılan sedir ormanları bulunan Ksanthos Vadisi'nin, Rodos adasından varlığını bildiğimiz ve Doğu Akdeniz'in her tarafına yayılmış olan Myken kültürü tarafından neden kolonize edilmediği ya da boş bırakıldığıdır. Bu durum kıyı Likya Bölgesi'nin jeomorfolojisi ile açıklanabilir. Likya Bölgesi'nde yapılan jeomorfolojik çalışmalarda, Ksanthos Nehri'nin birikintilerinin bir kısmını Kınık Boğazı'nın (Ksanthos'un) kuzeyine, diğer bir kısmını ise taşkın delta ovasına (Eşen Körfezi) bıraktığı tespit edilmiştir. Ayrıca, güneybatı Anadolu kıyılarında Datça'dan doğuya doğru gidildikçe MÖ 3. ve 2. binyılda deniz seviyesinin daha aşağılarda olduğu, bu seviye alçalmasının 4-5 metreyi bulduğu da belirlenmiştir (Öner 1996: 95, 105). Bu durumda, özellikle

material for shipbuilding? This attitude may be explained by the geomorphology of coastal Lycia. The geomorphologic studies carried out in Lycia have found that the silt of the Xanthos River is partly deposited in the north of the Kınık Strait (Xanthos), while the other part is deposited in its flood plain-delta area (Eşen Bay). Furthermore, it has been determined that the coasts of southwestern Anatolia had a lower sea level in the east of Datça during the 3rd and 2nd millennium BC, with levels reaching as low as 4 to 5 meters (Öner 1996: 95, 105). That being the case, it is highly likely that the prehistoric settlements on coastal Lycia were buried under the alluvial deposits brought down by the rivers Xanthos, Demre, Akçay and Alakır.

Nevertheless, apart from the Mycenaean pottery, whose presence in Lycia remains controversial, we have an increased amount of data about the ceramics dating back to the 2nd millennium BC thanks to recent studies. After the excavations conducted on the slopes of the Acropolis of Tlos in 2014, it was reported that, in addition to the ceramic finds dating from the Late Neolithic-Early Chalcolithic Period, a context producing an uninterrupted sequence of ceramics from the Middle and Late Bronze Age and the Early Iron Age had been found and the Geometric Period residential structures were being excavated (Korkut 2015: 75; Korkut 2016: 401-402, 412, fig. 4). In addition to Tlos, the studies conducted at Çaltılar are known to show the presence of ceramics dated to the Middle and Late Bronze Age. Associated with the mentioned periods, the ceramics from Çaltılar have been reported to mainly include several red-slipped carinated bowls (Momigliano – Aksoy 2014: 526). These new data from Tlos and Çaltılar suggest that the issue of habitation in Lycia during the Late Bronze and Early Iron ages should be reviewed within the context of ceramics, and the ceramic presence in such periods, considered relatively "limited" or "insufficient", needs to be examined once again within a historical context.

Dated to the Early Iron Age, the most characteristic group of pottery throughout Lycia includes the locally produced ceramics decorated with concentric circles or wavy lines (Fig. 4). These ceramics were found in various settlements of mountainous Lycia, such as Çaltılar Höyük (Momigliano et al. 2011: 85-89, 159-160, fig. 22-24, 29), Seki Plateau (French 2012; 20, fig. 11.13) and Uylupınar (Çokay-Kepçe 2009: 29-76), as well as those in the Coastal Lycia, including Xanthos (Metzger 1972: 63, 67, pl. 23, nos. 100-101), Patara (Dündar 2015: 212, fig. 3), Tlos (Işın et al. 2015: 194, MU38, 40), Limyra (Rückert 2007: 31-33), Avşar Tepesi (Rückert 2008: 33, no. 3), Phellos (see the contribution by O. Hülden in this book), Tüse (Rückert 2008: 33, no. 1), Rhodiapolis (Çevik – Kızgut – Bulut 2009: 303, 315 fig. 8-9), and Arykanda (Bayburtluoğlu 2008: 7-8, fig. 3). The Early Iron Age ceramics are currently represented by a limited number of pieces all across the region, which can be explained by the lack of relevant studies or by the fact that the Early Iron Age contexts have not been excavated yet.

From the late 8th century BC, we observe an increased diversity in the pottery finds from coastal Lycia in particular. Such an improvement in diversity is actually an indicator of intensified trade relations. Dating from this period, the pottery finds in the region include the ceramics of Ionia (Wild Goat, Fikellura style ceramics, Bird Bowls, Ionian Bowls and Commercial Amphorae), Attica (Black-figure ceramics) and Cyprus (bichrome and black on red) (Fig. 5), along with those imported from Lydia, mainly found in northern Lycia (Dündar 2013; for northern Lycia, see also the article of İ. Özgen – E. Baughan in this book). These ceramics demonstrate that the region maintained relations with the above-specified places starting from the mid-7th century BC.

In addition to the painted ceramics dated to the Archaic Period, the "ceramics with horizontal bands of wavy lines" also constitute another important group (Fig. 6). Quite prevalent across a vast geography from the late 7th century BC to the early 5th century, ceramics with this decorative tradition in the region are known from Limyra (Gebauer 2007: 54, nos. 35-40), Xanthos (Yener-Marksteiner 2007a: 79-82, fig. 2-4) and Patara (Dündar 2015: 213, fig. 5). Particularly, the ceramics produced in Ionia are decorated in this style. On the other hand, we know that the horizontal bands of wavy lines had existed as a motif since the Protogeometric Period, but it did not become a standard pottery decoration until the late 8th century BC. We can observe that this decorative scheme, commonly considered to have emerged as a continuation of the tradition involving geometric decoration, replaced a previously popular motif of concentric circles with the bands of wavy lines (close or apart) in the 7th century BC. The earliest examples of the ceramics decorated with horizontal bands of wavy lines have so far been discovered in Attica (Brann 1962, 34) and Samos (Furtwängler 1980, 209, fig. 19), while certain Anatolian producers, such as Klazomenai (Uzun 2007: 294-304, 307-308), Miletus, and the Cilicia Region (Arslan 2010: 74, 100), are known to have produced them from the 7th century BC. The latest data obtained from Patara have shown

kıyı Likya Bölgesi'ndeki prehistorik yerleşimlerin Ksanthos Nehri, Demre, Akçay ve Alakır çaylarının alüvyonları altında kalmış olması çok yüksek bir olasılıktır.

Yine de, Likya'daki varlıkları tartışmalı olan Myken seramikleri haricinde, MÖ 2. binyıla tarihlenen seramikler hakkındaki verilerin son yapılan çalışmalarla arttığı görülmektedir. Tlos Akropolisi'nin eteklerinde 2014 yılında yapılan kazı çalışmaları sonucunda, Geç Neolitik-Erken Kalkolitik Dönem'e tarihlenen seramiklere ek olarak, Orta ve Geç Tunç Çağı ile Erken Demir Çağı seramiklerinin kesintisiz olarak geldiği bir kontekst bulunduğu ve Geometrik Dönem konutlarının kazıldığı rapor edilmiştir (Korkut 2015: 75; Korkut 2016: 401-402, 412, fig. 4). Tlos'a ek olarak, Çaltılar'da yapılan çalışmalarda da Orta ve Geç Tunç çağlara tarihlenen seramiklerin varlığı bilinmektedir. Çaltılar'da söz konusu dönemlere ilişkilendirilen seramikler arasında; kırmızı-astarlı kaburgalı kâselerin yoğunlukta olduğu rapor edilmiştir (Momigliano – Aksoy 2014: 526). Tlos ve Çaltılar'dan gelen bu yeni veriler, seramikler bağlamında Likya'daki Geç Tunç ve Erken Demir Çağı iskân sorununun tekrar gözden geçirilmesini ve görece "sınırlı sayıda" ya da "az" olarak belirtilen ilgili dönemlerdeki seramik varlığının tarihsel konteksle bağlantılı olarak tekrar irdelenmesi gerektiğini göstermiştir.

Likya genelinde Erken Demir Çağı'na tarihlendirilen en karakteristik seramik grubu; yerel üretim olarak değerlendirilen iç içe çemberli ya da dalga çizgi bezemeli seramiklerdir (Fig. 4). Bu seramiklere Dağlık Likya'da; Çaltılar Höyük (Momigliano vd. 2011: 85-89, 159-160, fig. 22-24, 29), Seki Yaylası (French 2012: 20, fig. 11.13) ve Uylupınar'da (Çokay-Kepçe 2009: 29-76); Kıyı Likya'da ise Ksanthos (Metzger 1972: 63, 67, lev. 23, no. 100-101), Patara (Dündar 2015: 212, fig. 3), Tlos (Işın vd. 2015: 194, MU38, 40), Limyra (Rückert 2007: 31-33), Avşar Tepesi (Rückert 2008: 33, no. 3), Phellos (bkz. bu kitapta O. Hülden makalesi), Tüse (Rückert 2008: 33, no. 1), Rhodiapolis (Çevik – Kızgut – Bulut 2009: 303, 315, fig. 8-9) ve Arykanda'da (Bayburtluoğlu 2008: 7-8, fig. 3) rastlanır. Erken Demir Çağı seramiklerinin bölge genelinde sınırlı sayıda parça ile temsil edilmesini, konu üzerine az çalışma yapılmasına ya da Erken Demir Çağı kontekstlerinin henüz kazılmamış olmasına bağlamak mümkündür.

MÖ 8. yüzyıl sonlarından itibaren özellikle kıyı Likya'daki seramik buluntuların çeşitliliğinde bir artış gözlenir. Çeşitlilikteki bu artış aslında ticari ilişkilerin yoğunluğunun arttığının da bir göstergesidir. Bu dönemde bölgedeki ithal seramikler arasında İonia (Yabankeçisi, Fikellura seramikleri, Kuşlu Kâseler, İonia Kâseleri ve ticari amphoralar), Attika (Siyah Figürlü seramikler) ve Kıbrıs (bichrome ve black on red) seramikleri ile (Fig. 5) özellikle kuzey Likya'da görülen Lidya ithallerini saymak mümkündür (Dündar 2013; ayrıca kuzey Likya için bkz. bu kitapta İ. Özgen – E. Baughan makalesi). Bu seramikler bölgenin MÖ 7. yüzyıl ortalarından itibaren adı geçen bölgeler ile ilişki içinde olduğunu gösterir.

Fig. 5:
MÖ 7. ve 6. yüzyıllarda bölgede sıkça karşılaşılan boyalı seramiklerden örnekler (Kuşlu Kâse, Yaban Keçisi ve Fikellura stilindeki seramikler, çift renkli ve black on red stilindeki Kıbrıs seramikleri ile siyah figürlü Attika seramikleri)
foto E. Dündar, Patara Kazı Arşivi

Examples of painted ceramics commonly found in the region in the 7th and 6th centuries BC (Bird Bowls, Wild Goat and Fikellura style ceramics, bichrome and black on red style Cypriot pottery, Attic Black-figure ceramics)
photo E. Dündar, Patara Excavation Archive

Fig. 6:
MÖ 7. ve 6. yüzyıllarda bölgede sıkça karşılaşılan yatay dalgalı çizgi bantlı seramikler
foto E. Dündar, Patara Kazı Arşivi

Ceramics with horizontal bands of wavy lines commonly found in the region from the 7th and 6th centuries BC
photo E. Dündar, Patara Excavation Archive

that decorations in this style were also applied on the local forms in Lycia.

In the 6th century BC, with the region coming under Persian rule, there was an observable increase in the number of black-figure Attic ceramics, though this trend did not span a long period of time. The number of pottery finds dating from 480-420 BC is rather low in the region, as in the case of many other archaeological materials. In fact, this might be viewed as a period that yielded the fewest ceramic finds in Lycia considering the period from the 8th century BC until the end of the Antiquity. The limited data available suggest that the decline in the number of Attic red-figure pottery finds in the 5th century BC might be attributed to a rather complicated history of political relations in the region. However, as the Lycian political history of the 5th century BC has yet to be fully elucidated and the ceramics from this period have not been studied in a comprehensive manner, it will apparently take a while to decipher the causes of this gap.

Starting from the end of the 5th century BC, the Attic ceramics begin to reappear throughout the region. Along with the Attic red-figure pottery (Fig. 7) (Metzger 1972: 153, 156; Rückert 2008: 21-22), the ceramic group frequently encountered in many cities of the region during the 4th century BC is the Attic pottery with shiny black slip (Fig. 8). This group contains examples with stamped or carved decoration, as well as those without any adornment. With examples found in Patara (Işın 2008: 159-165), Xanthos (Yener-Marksteiner 2007a: 92), Limyra (Rückert 2007: 33-34) and Kyaneai (Rückert 2008: 22), the most commonly seen ceramic forms of this tradition mainly include the *kantharos*, *skyphos*, echinus bowl, plates with inverted lip and fish plates. Besides

Arkaik Dönem'e tarihlenen boyalı seramiklere ek olarak, "yatay dalgalı çizgi bantlı seramikler" de bir diğer önemli grubu oluşturur (Fig. 6). Özellikle MÖ 7. yüzyıl sonundan 5. yüzyıl başlarına kadar geniş bir coğrafyada yoğun olarak karşılaşılan bu bezeme geleneğine sahip seramikler, bölgede Limyra (Gebauer 2007: 54, no. 35-40), Ksanthos (Yener-Marksteiner 2007a: 79-82, fig. 2-4) ve Patara'dan (Dündar 2015: 213, fig. 5) bilinir. Özellikle İonia üretimi seramiklerin bu üslupta bezendiği görülmektedir. Bununla birlikte, yatay dalgalı çizgi bantlarının varlığı Protogeometrik Dönem'den itibaren bilinmesine karşın, seramikler üzerinde standart bir bezeme haline gelmesi yaklaşık MÖ 8. yüzyıl sonlarına rastlar. Genellikle geometrik bezeme geleneğinin bir devamı niteliğinde ortaya çıktığı kabul edilen bu bezeme şemasının, önceki süreçte çok sevilen iç içe geçmiş çemberlerin yerini MÖ 7. yüzyılla birlikte açık ya da sık dalgalı çizgi bantlara bıraktığını gözlemek mümkündür. En erken örnekleri bugüne kadar Attika (Brann 1962: 34) ve Samos'tan (Furtwängler 1980: 209, fig. 19) tanınan yatay dalgalı çizgi bant bezemeli seramiklerin MÖ 7. yüzyıldan itibaren Anadolu'daki üreticileri arasında Klazomenai (Uzun 2007: 294-304, 307-308) ve Miletos kentleri ile birlikte Kilikia Bölgesi'ni de (Arslan 2010: 74, 100) saymak mümkündür. Patara'da elde edilen son veriler bu üsluptaki bezemelerin Likya'daki yerel formlar üzerinde de uygulandığını göstermiştir.

MÖ 6. yüzyılda, bölgenin Pers hâkimiyetine geçmesiyle birlikte özellikle siyah figürlü Attika seramiklerinin sayısında bir artış gözlenir. Ancak bu durum çok uzun soluklu olmamıştır. Bölgede yaklaşık olarak MÖ 480-420 yılları arasına tarih-

Fig. 7:
Amazon Ressamı'na ait pelikeden detay (MÖ 4. yüzyıl)
foto E. Dündar, Patara Kazı Arşivi

A detailed view of a pelike attributed to the Amazon Painter (4th century BC)
photo E. Dündar, Patara Excavation Archive

Fig. 8:
MÖ 340-334 arasına tarihlenen Attik ithal cup-kantharos
foto E. Dündar, Patara Kazı Arşivi

An Attic import cup-kantharos dated to 340-330 BC
photo E. Dündar, Patara Excavation Archive

lenen seramiklerin sayısı, birçok arkeolojik materyalde olduğu gibi oldukça azdır. Hatta bu tarih aralığını, MÖ 8. yüzyıldan antik dönem sonuna kadarki süreç göz önüne alındığında, Likya'da en az seramik verisinin ele geçtiği dönem olarak değerlendirmek de mümkündür. Elimizdeki kısıtlı veriler MÖ 5. yüzyıl Attika kırmızı figürlü seramiklerinin sayısındaki bu düşüşün nedeni olarak, bölge için çok karmaşık geçen siyasi ilişkileri işaret eder. Ancak Likya'nın MÖ 5. yüzyıl siyasi tarihinin tam olarak aydınlatılamamasının yanı sıra, bu dönem seramiklerinin kapsamlı bir şekilde çalışılmamış olması da bu boşluğun nedenlerinin çözümlenmesi için bir süre daha bekleneceğini gösterir.

MÖ 5. yüzyıl sonlarından itibaren Attika merkezli seramikler bölge genelinde yoğun bir şekilde tekrar görülmeye başlar. Kırmızı figürlü Attika seramiklerinin yanı sıra (Fig. 7) (Metzger 1972: 153, 156; Rückert 2008: 21-22) özellikle MÖ 4. yüzyıl boyunca bölgedeki birçok kentte sıklıkla karşımıza çıkacak olan grup, parlak siyah astarlı Attik seramikleridir (Fig. 8). Bu grupta baskı ya da kazıma bezemeli olanların yanı sıra herhangi bir bezemeye sahip olmayan örneklere de rastlanılır. Patara (Işın 2008: 159-165.), Ksanthos (Yener-Marksteiner 2007a: 92), Limyra (Rückert 2007: 33-34) ve Kyaneai'den

the imported ceramics with shiny black slip, there are also low quality ceramics with matte glaze, probably a local or regional (including Rhodes) production of the same forms (Fig. 9). Moreover, the Patara finds have yielded some evidence to suggest that certain kitchenware forms, such as lekane, lasana, chytra and table amphora, were also imported in this period (Dündar – Işın 2015: 209-211) (Fig. 10). In addition to this ceramic trade with Attica during the 4th and 3rd centuries BC, the presence of small vials used for cosmetics or medicine imported from Rhodes has so far been attested only in Patara (Dündar – Işın 2015: 211-212).

The commercial amphorae, which were themselves commodities in their own right, as well as the merchandise carried in them, are important finds as regards understanding the overseas trade relations not only in Lycia but also in other ancient regions. The recent research into this ceramic group, which was not sufficiently studied in Lycia until recently, has demonstrated that the region was not only a consumer but also a producer. The relevant archaeological and archaeometric research in Patara detected a new amphora form, probably a local production of the Lycian Region, which allowed fresh interpretations about the trade activities of the region during the mid-4th century BC (Fig. 11) (Dündar 2012: 47-50; Dündar 2014: 37-39).

A detailed examination of the commercial amphorae reveals that the region became a consumer

Fig. 9:
MÖ 4. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen yerel üretim siyah astarlı seramikler
foto E. Dündar, Patara Kazı Arşivi

Locally produced black-slip pottery dated to the second half of the 4th century BC
photo E. Dündar, Patara Excavation Archive

(Rückert 2008: 22) örnekleri bilinen bu gelenekteki seramik formları arasında kantharos, skyphos, echinus kâse, içe dönük dudaklı tabaklar ve balık tabakları en sık karşılaşılan formlardır. İthal parlak siyah astarlı seramiklerin yanı sıra, aynı formların olasılıkla yerel ya da bölgesel (Rodos'u da içeren) üretimleri olan, düşük kaliteli ve mat astarlı seramiklerin varlığı da bilinmektedir (Fig. 9). Ayrıca bu dönemde mutfakta kullanılan lekane, lasana, khytra ve masa amphorası gibi formların ithalatının da yapıldığına dair veriler Patara buluntularıyla tespit edilmiştir (Dündar – Işın 2015: 209-211) (Fig. 10). MÖ 4. ve 3. yüzyıllarda Attika ile girişilen bu seramik ticaretinin yanı sıra Rodos ithali kozmetik ya da ilaçların taşıyıcısı olan küçük şişeciklerin varlığı ise, bölgede şimdilik Patara'dan bilinir (Dündar – Işın 2015: 211-212).

Taşıdıkları maddelerin yanı sıra kendileri de başlı başına ticaretin metaları olan ticari amphoralar, sadece Likya için değil antik dönemdeki diğer bölgeler için de özellikle denizaşırı ticari ilişkilerin anlaşılmasında önemlidir. Likya Bölgesi'nde

Fig. 10:
MÖ 4. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen mutfak seramikleri
foto E. Dündar, Patara Kazı Arşivi

Kitchenware dated to the second half of the 4th century BC
photo E. Dündar, Patara Excavation Archive

Fig. 11:
MÖ 4. yüzyıl ortalarına tarihlenen Likya amphorası
foto E. Dündar, Patara Kazı Arşivi

Lycian amphora dated to the mid-4th century BC
photo E. Dündar, Patara Excavation Archive

kısa bir sıra süre öncesine kadar detaylı araştımaların yapılmadığı bu seramik grubu üzerine yapılan son çalışmalar, bölgenin sadece bir tüketim merkezi değil aynı zamanda bir üretici olduğunu da göstermiştir. Patara'da konu üzerine yapılan arkeolojik ve arkeometrik çalışmalarda tespit edilen ve olasılıkla Likya Bölgesi'nin yerel üretimi olan yeni bir amphora formunun varlığı özellikle MÖ 4. yüzyıl ortasında fazla bilgiye sahip olmadığımız bölge ticareti hakkında yeni öneriler getirilmesine olanak sağlamıştır (Fig. 11) (Dündar 2012: 47-50; Dündar 2014: 37-39).

Ticari amphoralar detaylı bir şekilde incelendiğinde, bölgenin özellikle MÖ 3. yüzyılla birlikte Rodos, Knidos, Kos ve Khios gibi kentlerin pazarlarından biri konumuna geldiği görülür (Dündar 2014: 40-43, özellikle fig. 22). MÖ 2. yüzyıldan itibaren ise bölgedeki seramik repertuarının değiştiği ve ithalatın yönünün Yunanistan ve Adalar yerine batı Anadolu'ya kaydığı saptanmıştır. Özellikle gri renkli ve ∏ kulplu Knidos seramikleri ile Pergamon ithalleri bu durumu doğrular. Bu döneme ilişkin veriler Limyra (Yener-Marksteiner 2007b: 247-248), Patara (Işın 2008: 167-168) ve Andriake (Özdilek 2015: 102-110) gibi merkezlerden bilinmektedir. Batı Anadolu kökenli ithal seramiklerin yanı sıra bölgede MÖ 6. yüzyıldan

market for certain cities like Rhodes, Cnidus, Cos and Chios in the 3rd century BC (Dündar 2014: 40-43, esp. fig. 22). It has also been determined that the ceramic repertoire of the region changed in the 2nd century BC and the direction of import shifted from Greece and the Islands to western Anatolia. This contention is confirmed by the Knidian ∏-handled grey-ware and Pergamon imports. The data concerning this period have been derived from certain centers, such as Limyra (Yener-Marksteiner 2007b: 247-248), Patara (Işın 2008: 167-168) and Andriake (Özdilek 2015: 102-110). Along with the imported ceramics of western Anatolia, the pottery production in the region, which is well attested in the 6th century BC, appears to have increased in the Hellenistic Period. This phenomenon can be illustrated by the moulds belonging to the moulded bowls found in Patara (Işın 2008: 169-170, pl. 43 nos. 4-5) and the ceramic waste belonging to a specific ceramic form used for bottling the ointment extracted from the "lykion" plant (Dündar 2015: 226, fig. 33), which was an important commodity.

The presence of an unguentarium form uncovered in large numbers at Patara (Dündar 2008: 27-30), as well as at Xanthos (Demargne 1958: pl. 15, no. 716), Letoon (Le Roy 2005: 259, fig. 16), Andriake (Çevik – Bulut 2010: 108, fig. 145ı) and Tlos (Korkut – Işın 2015: 226, fig. 1, 4), is of vital significance for the ceramic repertoire of the region and the practical use of this form (Fig. 12). The wide distribution of this form, named the "Eşen Type Unguentaria" and dated to between the mid-1st century BC and the 1st century AD, shows that these containers were widely used as a local product, while their presence in the necropoleis indicates a common social tradition.

In the Roman Imperial Period, Lycia, like other provinces, appears to have engaged in an intensive ceramic trade with the entire Mediterranean world. The fact that the Mediterranean Sea was now a safe haven seems to be the most important factor allowing this. Uncovered at Limyra (Vroom 2004: 307-308), Letoon (Lemaître 2013: 204-209) Xanthos (Rocheron – Blanco 2014: 685-692) and Patara (Dündar 2015: 208), the stamped amphora handles, red-slip ceramics, everyday ceramics and commercial amphorae indicate that during this period Lycia established extensive trade relationships with Pergamon, Pitane, Phocaea, Ephesos, Tralleis, Tarsus, Sagalassos, Antioch, Cyprus, Italian peninsula, Palestine, Narbonensis (France), Baetica, Lusitania (Spain and Portugal), Mauritania Caesariensis (Morocco and Algeria), Tripolitania (Libya), Egypt, Eastern Mediterranean, and North Africa.

The fact that the ceramic production across Lycia saw a general increase from the Late Hellenistic Period has been proven by the studies conducted in Rhodiapolis and Patara. The research into the red-slip ceramics carried out in Patara detected a new group defined as "Patara Red-Slip Ceramics", which stand out among the red gloss wares known as terra sigillata with their clay texture unique to Patara, production waste examples, and their original form in the bowls or single-handle jugs (Uygun 2011: 106-117). In addition to this study, the ceramic kilns identified only in Patara across Lycia so far also show the scale of the production in this city. The production place of the "Patara Red-

Fig. 12:
"Eşen Tipi" olarak isimlendirilen unguentarium formu
foto E. Dündar, Patara Kazı Arşivi

The unguentarium form called the "Eşen Type"
photo E. Dündar, Patara Excavation Archive

itibaren kesin olarak bilinen seramik üretiminin Hellenistik Dönem'den itibaren arttığı görülmektedir. Bu duruma örnek olarak; Patara'da bulunan kalıp yapımı kâselere ait kalıpların (Işın 2008: 169-170, lev. 43, no. 4-5) ve önemli bir ticari meta olan "lykion" bitkisinden üretilen merhemin şişelendiği özel bir seramik formuna ait üretim atıklarının (Dündar 2015: 226, fig. 33) bulunması gösterilebilir.

Patara'da çok sayıda ele geçen (Dündar 2008: 27-30) ve yapılan çalışmalar sonucunda Ksanthos (Demargne 1958: pl. 15, no. 716.), Letoon (Le Roy 2005: 259, fig. 16.), Andriake (Çevik – Bulut 2010: 108, fig. 145ı) ve Tlos'ta (Korkut – Işın 2015: 226, fig. 1, 4) karşılaşılan bir unguentarium formunun varlığı, bölge seramik repertuarı ve bu formun kullanım pratiği için önemlidir (Fig. 12). "Eşen Tipi Unguentariumlar" olarak isimlendirilen ve MÖ 1. yüzyıl ortasından MS 1. yüzyıl sonlarına kadar tarihlenen bu formun yayılımı, onların bölgede yerel bir ürün olarak kullanıldığını ve özellikle nekropollerde bulunmalarından dolayı da ortak bir sosyal geleneğe işaret ettiğini gösterir.

Roma İmparatorluk Dönemi ile birlikte, diğer eyaletlerde olduğu gibi Likya Bölgesi'nin de tüm Akdeniz ile yoğun bir seramik ticaretine girdiği görülür. Akdeniz'in artık güvenli bir yer olması, bunda en önemli etkendir. Limyra (Vroom 2004: 307-308), Letoon (Lemaître 2013: 204-209) Ksanthos (Rocheron – Blanco 2014: 685-692) ve Patara'da (Dündar 2015: 208) ele geçen mühürlü amphora kulpları, kırmızı astarlı seramikler, günlük kullanım seramikleri ve ticari amphoralar Likya'nın bu dönemde Pergamon, Pitane, Phokaia, Ephesos, Tralleis, Tarsus, Sagalassos, Antiokheia, Kıbrıs, İtalya yarımadası, Filistin, Narbonensis (Fransa), Baetica, Lusitania (İspanya ve Portekiz), Mauritania Caesariensis (Fas ve Cezayir), Tripolitania (Libya), Mısır, Doğu Akdeniz ve Kuzey Afrika ile geniş çaplı seramik ilişkilerine geçtiğini göstermiştir.

Geç Hellenistik Dönem'den itibaren Likya genelinde seramik üretiminin artışa geçtiği, Rhodiapolis ve Patara'da yapılan çalışmalarla kanıtlanmıştır. Kırmızı astarlı seramikler üzerine Patara'da yapılan çalışmada, terra sigillata olarak tanınan parlak kırmızı astarlı seramikler arasında; Patara'ya özgün kil dokusu, üretim atığı örnekleri ve yine kâse ya da tek kulplu testilerdeki özgün formlarıyla "Patara Kırmızı Astarlı Seramikleri" olarak isimlendirilen yeni bir grup tespit edilmiştir (Uygun 2011: 106-117). Bu çalışmaya ek olarak, Likya Bölgesi'nde günümüze kadar sadece Patara'da tespit edilen seramik fırınları, bu kentteki üretimin boyutlarını da gösterir. Hellenistik Dönem içlerinde üretime başlamış olup MS 2. yüzyıl başlarında işlevini yitiren ve "Patara Kırmızı Astarlı Seramikleri"nin üretildiği yer olan Tepecik Akropolis fırını, kentin tespit edilmiş en erken fırınıdır. Bu fırına ek olarak, Patara kent merkezinin kuzeydoğusunda, kentin girişinde konumlanan ve MS 3.-6. yüzyıllar arasında faal olduğu anlaşılan fırınlar ile (Fig. 13) en geç MS 4. yüzyılda işlevini

Slip Ceramics", the Tepecik Acropolis kiln, the earliest kiln so far detected in the city, apparently began ceramic production in the Hellenistic Period and ceased to function in the early 2nd century AD. Along with this kiln, there were other ceramic kilns located at the entrance of the city, in the northeast of Patara city center, which apparently remained active between the 3rd and 6th centuries AD (Fig. 13), as well as the pottery kiln of the Tepecik Necropolis that lost its function in the 4th century AD at the latest and the Late Antique pottery kiln at the Basilica Thermarum located just east of the Harbor Baths, which are quite significant in that they reflect the continuity of production in the city (Dündar 2015: 204-205).

Besides the evidence from Patara regarding the ceramic production in Lycia, the recent work carried out at Rhodiapolis have shown that the city was also a major producer of ceramics. Several finds from this city, including the stamps used for decoration

Fig. 13:
Günlük seramik fırınları, Patara
© Patara Kazı Arşivi

Günlük Ceramic Kilns, Patara
© Patara Excavation Archive

yitiren Tepecik Nekropolisi fırını ve Liman Hamamı'nın hemen doğusunda konumlanan Bazilika Thermarum'daki Geç Antik Dönem fırını, kentteki üretimin sürekliliğini yansıtması açısından önemlidir (Dündar 2015: 204-205).

Likya'daki seramik üretimine ait Patara'dan gelen kanıtların yanı sıra Rhodiapolis'te yapılan son çalışmalar da, bu kentin de önemli bir seramik üreticisi olduğunu göstermiştir. Kentin buluntuları arasında MS 4. ve 5. yüzyıllara tarihlenen

dated to the 4th and 5th centuries AD (Akın 2012: 58) and a large amount of production waste (Fırıncı 2010: 50), indicate the presence of an important pottery workshop in the city (Fig. 14). The study conducted on the Sigillata and Red-Slip Ceramics in Myra uncovered several ceramics from Africa, Phocaea, Cyprus and Egypt (Coptic/Aswan), while the archaeometric analyses detected a local ceramic group (Kaya 2007: 313-315). The archaeometric analyses performed on the pottery waste and ceramics found in Tlos confirmed the presence of ceramic production in the city (Işın et al. 2015: 162, fig. 9). Another substantial study concerning

Fig. 14:
Rhodiapolis'ten seramik üretim atığı
foto E. Çetintaş

Ceramic production waste from Rhodiapolis
photo E. Çetintaş

bezeme amaçlı kullanılmış mühürlere ek olarak (Akın 2012: 58) ele geçen çok sayıdaki üretim atığı (Fırıncı 2010: 50), kentte önemli bir seramik atölyesinin varlığını işaret etmektedir (Fig. 14). Myra'da Sigillata ve Kırmızı Astarlı Seramikler üzerine yapılan çalışmada Afrika, Phokaia, Kıbrıs ve Mısır (Kopt/Asuan) kökenli seramikler tespit edilmiş, ayrıca arkeometrik analizler sonucu yerel seramik grubu ile de karşılaşılmıştır (Kaya 2007: 313-315). Tlos'ta bulunan seramik atıkları ve seramikler üzerine yapılan arkeometrik analizler de kentteki seramik üretiminin varlığı kesinleştirmiştir (Işın vd. 2015: 162, fig. 9). Bölgedeki seramik üretiminin varlığına ilişkin diğer önemli bir çalışma, Fransız-Alman bilim insanları tarafından ortak yürütülen Xanthiaca projesidir. Bu proje kapsamında; Ksanthos, Letoon, Andriake ve Limyra kentlerinden alınan ve MS 1.-7. yüzyıllar arasına tarihlenen seramik örnekleri üzerine yapılan arkeometrik analizler bölgesel üretime dair önemli veriler sağlamıştır (Lemaître vd. 2013: 209).

Son yıllarda yapılan çalışmalar ve yeni bulgular Likya'daki seramik dağılımı, ticareti ve üretimi hakkında yeni ve önemli bilgiler sunmaya başlamıştır. Bu yeni veriler –son 15 yıl sayılmazsa– yaklaşık 60 yıl boyunca Arkaik ve Klasik dönemlere tarihlenen bölgedeki anıtsal mezar mimarilerinin (dikme mezarlar, podyumlu anıt mezarlar, lahitler ya da kaya mezarları) ya da Roma İmparatorluk Dönemi'nin göz kamaştıran anıtsal yapılarının gölgesinde kalan seramiklere güncel verilerin sağladığı yeni yaklaşımlarla bakılması gerekliliğini gündeme getirmiştir. Metin içinde sıklıkla değinildiği gibi, özellikle

the presence of ceramic production in the region is the Xanthiaca Project, a joint research carried out by French and German scientists. Conducted within the scope of this project, the archaeometric analyses of the ceramic samples from Xanthos, Letoon, Andriake and Limyra, dated to between the 1st and 7th centuries AD, have yielded considerable data on the regional production (Lemaître 2013: 209).

The new findings obtained by the studies carried out in recent years have begun to offer valuable new insights into the distribution, trade and production of ceramics in Lycia. These new data have also demonstrated that we should employ

MÖ 2. binyıl ve Erken Demir Çağı seramikleri özelinde, Hellenistik Dönem öncesine ilişkin bölge genelinde halihazırda bir proje gerçekleştirilmiş ya da tamamlanmış değildir. Unutulmamalıdır ki kıyı Likya'da Dereağzı, Avşar Tepesi, Patara ve Gagai'de ele geçen Erken Demir Çağı öncesi seramikleri "tesadüfen" ya da "kontekstlerinden yoksun" olarak bulunmuştur. Erken dönemlere odaklanılmış çalışmalar olmaksızın "tesadüfi" şekilde elde edilen bu seramik verileri, ileriki yıllarda Prehistorik Çağ ve Erken Demir Çağı üzerine yapılacak çalışmalara önyargısız bir şekilde bakılmasını sağlamalıdır. Tlos ve Çaltılar'da son yıllarda gerçekleştirilen çalışmalar ve elde edilen yeni bulgular, bu bağlamda önemli örnekler olarak karşımızda durmaktadır.

a new approach in dealing with the ceramics, which were overshadowed for 60 years (excluding the last 15 years) by the monumental tomb structures dating from the Archaic and Classical periods (pillar tombs, high-podium monumental tombs, sarcophagi, and rock-cut tombs) or the spectacular monumental buildings of the Roman Imperial Period. As frequently mentioned above, no projects have been carried out or completed to investigate the Pre-Hellenistic period ceramics of the region, mainly focusing on the pottery from the 2nd millennium BC and the Early Iron Age. It should be noted that the Early Iron Age ceramics found in the coastal Lycian settlements like Dereağzı, Avşar Tepesi, Patara, and Gagai were discovered by "chance" or "out of their contexts". Such ceramic data obtained by "chance" without any studies focusing on early periods should ensure an unbiased approach in future studies into the Prehistoric Period and the Early Iron Age. The recent studies conducted in Tlos and Çaltılar and the new findings obtained there constitute important examples in this regard.

KAYNAKLAR REFERENCES

Akın, F. 2012 *Rhodiapolis Seramikleri Roma Dönemi Tabakları, Çanakları ve Kâseleri '2006-2011 Buluntuları'* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi) Antalya.

Arslan, N. 2010 *Kilikya Demir Çağı Seramiği. İthal Boyalı Seramikler ve İlişkiler*, İstanbul.

Bayburtluoğlu, C. 2008 "2007 Arykanda Kazısı", *Anmed* 6: 6-9.

Becks, R. – B. A. Polat-Becks 2013 "Girmeler Mağarası – Lykia'da Bir Kalkolitik Yerleşimi", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8: 166-183.

Brann, E. T. H. 1962 *Late Geometric and Protoattic Pottery: Mid 8th to Late 7th Century B.C., Agora* 8, Princeton, NJ.

Çevik, N. – S. Bulut 2008 "The Rediscovery of GAGAE/'GAXE' in the South-East Corner of Lycia. New Finds from the Total Surface Surveys", *Adalya* 11: 63-98.

— 2010 "Myra ve Limanı Andriake", N. Çevik (ed.), *Arkeolojisinden Doğasına Myra/Demre ve Çevresi*, Antalya: 25-115.

Çevik, N. – İ. Kızgut – S. Bulut 2009 "Rhodiapolis 2007 Kazıları" *Kazı Sonuçları Toplantısı* 30, 4: 297-316.

Çokay-Kepçe, S. 2009 "Burdur Uylupınar Nekropolisi Keramiği", *Adalya* 12: 29-76.

Demargne, P. 1959 *Les Piliers Funéraires, Fouilles de Xanthos* I, Paris.

Davis, D. L. 2009 *Commercial Navigation in the Greek and Roman World* (Ph.D. diss. Texas University) Austin.

Dündar, E. 2008 *Patara Unguentariumları, Patara* IV.1, İstanbul.

— 2012 "A Group of Amphorae from Side Museum and a New Type of Amphora: The Lycian Amphora?", *Archäologischer Anzeiger* 2012/1: 43-61.

— 2013 "Imports from Ionia: A Group Ionian Ceramic from the Building Complex on the Tepecik Acropolis at Patara", M. Tekocak (ed.), *Studies in Honour of K. Levent Zoroğlu*, İstanbul: 205-231.

— 2014 "The First Evaluation on the Distribution of Commercial Amphoras from Lycia in the Pre-Roman Period", *Istanbuler Mitteilungen* 64: 33-56.

— 2015 "The Ceramics from Patara: Investigations, Productions and Trade. Past Studies – Future Projections", H. İşkan – F. Işık (eds.), *Kum'dan Kent'e: Patara Kazılarının 25 Yılı/From Sand into a City: 25 Years of Patara Excavations, Uluslararası Sempozyum Bildirileri/ Proceedings of the International Symposium, 11-13 Kasım/November 2013 Antalya, Patara VII.1,* İstanbul: 199-227.

Dündar, E. – G. Işın 2015 "The Hellenistic Ceramics of Cistern / Cellar finds in the Building Complex on the Tepecik Acropolis at Patara in 2003-2004: Preliminary Report", E. Laflı – S. Patacı (eds.), *Recent Studies on the Archaeology of Anatolia, BAR IntSer* 2750, Oxford: 203-215.

Fırıncı, S. 2010 *Rhodiapolis Seramikleri Roma Dönemi Pişirme Kapları '2006-2009 Buluntuları'* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi) Antalya.

French, D. 1969 "Prehistoric Sites in Northwest Anatolia II. The Balıkesir and Akhisar/Manisa Areas", *Anatolian Studies* 19: 41-98.

— 2012 "Pre-Hellenistic Pottery of the Seki-Çaltılar Area", J. J. Coulton (ed.), *The Balboura Survey and Settlement in Highland Southwest Anatolia, Vol. 2*, Exeter: 1-27.

Furtwängler, A. E. 1980 "Heraion von Samos: Grabungen im Südtemenos 1977, I: Schicht- und Baubefund, Keramik", *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung* 95: 149-224.

Gebauer, J. 2007 "Die Keramik der Grabungen", in: M. Seyer (ed.), *Studien in Lykien. Ergänzungshefte zu den Jahresheften des Österreichischen Archäologischen Institutes Heft* 8, Wien: 47-72.

Işık, F. 2000 *Patara. The History and Ruins of the Capital City of Lycian League*, Antalya.

Işın, G. 2008 "The Preliminary Report on the Hellenistic Pottery of Patara from the Tepecik Hill Excavations", *Asia Minor Studien* 55: 157-172.

Işın, G. vd. 2015 "Tlos Seramikleri", T. Korkut (ed.), *Arkeoloji, Epigrafi, Jeoloji, Doğla ve Kültürel Peyzaj Yapısıyla Tlos Antik Kenti ve* Teritoryumu, Ankara: 148-212.

Kaya, İ. 2007 *Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Kazılarında Ele Geçen Sigillata ve Red Slip (Kırmızı Astarlı) Seramikler (1998-2004)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi) Ankara.

Kolb, F. 1999 "1997 Yılı Kyaneai Yüzey Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 16, 2: 385-400.

— 2015 "Predynastic Lycia and Patara. What is the Evidence?", H. İşkan – F. Işık (eds.), *Kum'dan Kent'e: Patara Kazılarının 25 Yılı/From Sand into a City: 25 Years of Patara Excavations, Uluslararası Sempozyum Bildirileri/Proceedings of the International Symposium, 11-13 Kasım/ November 2013 Antalya, Patara VII.1,* İstanbul: 385-416.

Korkut, T. 2014 "Tlos 2013 Kazı Etkinlikleri", *Kazı Sonuçları Toplantısı* 36, 1: 631-655.

— 2015 *Akdağların Yamacında Bir Likya Kenti Tlos*, İstanbul.

— 2016 "Tlos 2014 Kazı Etkinlikleri", *Kazı Sonuçları Toplantısı* 37, 1: 399-416.

Korkut, T – G. Işın 2015 "Fethiye Müzesi'nden Bir Grup Tlos Seramiği", T. Korkut (ed.), *Arkeoloji, Epigrafi, Jeoloji, Doğla ve Kültürel Peyzaj Yapısıyla Tlos Antik Kenti ve* Teritoryumu, Ankara: 213-227.

Lemaître, S. vd. 2013 "Identité régionale et spécificités locales en Lycie antique: l'apport des céramiques culinaires", P. Brun – L. Cavalier – K. Konuk – F. Prost (eds.), *Euploia. La Lycie et la carie antiques. Dynamiques des territoires, échanges et identités. Actes du colloque de Bordeaux, 5, 6 et 7 Novembre 2009*, Bordeaux: 189-212.

Le Roy, C. 2005 "La Nécropole du Létoon de Ksanthos", H. İşkan – F. Işık (eds.), *Güneybatı Anadolu'da Mezar Tipleri ve Ölü Kültü, Uluslararası Kolokyum, Antalya, 4-8 Ekim 1999, Likya* 6, Antalya: 247-260.

Mee, Ch. 1982 *Rhodes in the Bronze Age: An Archaeological Survey*, Warminster.

Mellink, M. J. 1983 "Archaeology in Asia Minor", *American Journal of Archaeology* 87, 4: 427-442.

Metzger, H. 1972 *Les céramiques archaïques et classiques de l'acropole lycienne, Fouilles de Xanthos* 4, Paris.

Momigliano, N. vd. 2011 "Settlement History and Material Culture in Southwest Turkey: Report on the 2008-2010 Survey at Çaltılar Höyük (Northern Lycia)", *Anatolian Studies* 61: 61-121.

Momigliano, N. – B. Aksoy 2014 "Lycia before Lycians: The Elusive Second Millennium BC in Southwest Turkey and the Çaltılar Archaeological Project", N. Chr. Stampolidis – Ç. Maner – K. Kopanias (eds.), *Nostoi: Indigenous Culture, Migration and Integration in the Aegean Islands and Western Anatolia during the Bronze and Early Iron Ages*, İstanbul: 519-535.

Morganstern, J. 1980 "The Settlement at Dereağzı: A Preliminary Report on the 1974 and 1975 Seasons", *Türk Arkeoloji Dergisi* 25, 1: 201-220.

Öner, E. 1996 "Eşen Çayı Taşkın-Delta Ovasının Jeomorfolojisi ve Antik Patara Limanı", *Ege Coğrafya Dergisi* 9: 89-130.

Özdaş, H. 2014 "2014 Yılı Sualtı Araştırması ve Hisarönü Tunç Çağı Batığı", *TINA* 2: 53-55.

Özdilek, B. 2015 "Andriake Sinagogu'ndan Seçilmiş Örneklerle Hellenistik ve Roma Dönemi Seramiklerine Genel Bir Bakış", *Cedrus* 3: 89-117.

Rocheron, C. – T. Blanco 2014 "Les céramiques communes de la fin de L'Antiquité à Xanthos: Continuité ou Innovation?", N. Poulou-Papadimitriou – E. Nodarou – V. Kilikoglou (eds.), *LCRW 4, The Mediterranean: A Market Without Frontiers, BAR IntSer 2616 (I)*, Oxford: 685-692.

Rückert, B. 2007 "Keramik aus den Sondagen 9, 30 und 31 in Limyra", S. Lemaitre (ed.), *Les produits et les marchés. Céramique antique en Lycie (VIIe s. Av. J.-C. VIIe. ap. J.- C.) Actes de la table ronde de Poitiers, 21-22 mars 2003*, Bordeaux: 31-33.

— 2008 "Die Keramik aus den Feldforschungen im Yavu-Bergland und den Ausgrabungen auf dem Avşar Tepesi", F. Kolb (ed.), *Lykische Studien 8, Tübinger Althistorische Studien* 4, Bonn: 1–104.

Uzun, K. 2007 *Klazomenai Dalgalı Çizgi Bezekli Seramiği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi) İzmir.

Uygun, Ç. 2011 *Tepecik Kırmızı Astarlı Seramikleri (İÖ 2. yy - İS 4. yy), Patara* IV.2, İstanbul.

Vroom, J. 2004 "Late Antique Pottery, Settlement and Trade in the East Mediterranean: A Preliminary Comparison of Ceramics from Limyra (Lycia) and Boeotia", W. Bowden – L. Lavan – C. Machado (eds.), *Recent Research on the Late Antique Countryside*, Leiden: 281-331.

Yener-Marksteiner, B. 2007a "Fundkeramik aus Sondage west 3 an der Ringmauer im Westbereich von Xanthos", S. Lemaître (ed.), *Céramiques Antiques en Lycie (VIIe S. a.C. – VIIe S. p.C.) Les Produits et les Marchés, Actes de la table-ronde de Poitiers, 21-22 mars 2003*, Bordeaux: 77-113.

— 2007b "Keramik aus der Sondage 5 in der Weststad von Limyra", *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes* 76: 236-276.